

נוגע בעדות ונוטל שכר להעיד

ראשי פרקים

א. פתיחה	ט. הנוטל שכר להעיד
ב. פסול נוגע – חשש שקר או "קרוב"	י. פסול מדאורייתא או מדרבנן?
ג. הסתלקות מנגיעה ממונית	יא. שיטת קצוה"ח בנוטל שכר להעיד
ד. שיטת הלבוש – נוגע פסול משום קרוב	יב. נאמנות אדם לחובתו
ה. לר"י מגאש – נוגע הוא בעל דבר או קרוב?	יג. נגיעה עתידית
ו. מה בין קרוב לבעל דבר?	יד. שיטת נתה"מ ובית מאיר
ז. נגיעה, שאינה ממונית	טו. האם בהחזרת השכר מסתלקים מהנגיעה?
ח. עיון בדברי הש"ך וקצוה"ח	טז. הסבר מחלוקת הרשב"א ורבינו יונה
1. תשובת קצוה"ח לטענות הש"ך	1. ראיות לשיטות השונות
2. עיון בהבנת הש"ך	יח. האם בעל התרומות והר"ן חולקים
3. קושי בראיית הש"ך	יט. עדות חוקר פרטי (בלש)

א. פתיחה

המהר"י בן לב ח"א סימן יט נסתפק האם נוטל שכר להעיד פסול מן התורה או רק מדרבנן וספק זה נובע מספק אחר שנסתפק בו – האם פסול נוגע בעדות הוא משום שחשדין ליה למשקר בשביל הנאתו או שמא פסול נוגע הוא משום שאדם קרוב אצל עצמו, אך לא חישינן ששיקר בשביל נגיעתו. אם נאמר שנוגע פסול מטעם חשש משקר הרי שנוטל שכר להעיד ג"כ פסול מן התורה בגלל החשש שמשקר בשביל השכר שנוטל ואם פסול נוגע הוא מטעם שאדם קרוב אצל עצמו ולא חישינן למשקר – הרי שנוטל שכר להעיד כשר מן התורה.

הלבוש בריש סימן לו נוקט שנוגע פסול משום שאדם קרוב אצל עצמו. הסמ"ע והש"ך נוקטים שנוגע פסול משום שחשדין ליה שמשקר. קצוה"ח

לד, ד מצדד בשיטת הסוברים שנוגע פסול משום שאדם קרוב אצל עצמו ולא משום חשש משקר, ולכן הנוטל שכר להעיד – כשר מן התורה, וראיה לדבר מהא דתנן בכתובות מו, א שר' יהודה סובר שאין המוציא שם רע מתחייב (במאה כסף) עד שישכור עדים בכסף, מאי טעמא דר' יהודה? אומר ר' אבהו אתיא שימה שימה, כתיב הכא (דברים כב, יד) "ושם לה עלילות דברים" וכתוב התם (שמות כב, יד) "לא תשימו עליו נשך" – מה להלן ממון אף כאן ממון (ששכר עדי שקר) וכתוב (בדברים כב, כא): "ואם אמת היה הדבר והוציאו את הנערה וסקלוה". והרי מדובר בעדים שנטלו שכר בשביל להעיד, שרק אם הוזמו העדים – אז לא סוקלים את הנערה אבל אם לא הוזמו העדים, אעפ"י שנטלו שכר להעיד – יסקלוה. שהרי כתיב: "ופרשו את השמלה" – הרי שצריך לברר ע"י הזמת העדים שהוא סתם מוציא שם רע, אך אם אמת היה הדבר עפ"י העדים דהיינו שלא הוזמו – מקימים וסקלוה. משמע שאעפ"י שהבעל שם לה עלילות דברים – דהיינו ששכר בכסף להעיד, אפילו הכי עדותן כשירה מן התורה.

ב. פסול נוגע – חשש שקר או "קרוב"

הסמ"ע בריש סימן לו הביא את דברי העיר שושן סעיף א שכתב כל עדות שיש לאדם הנאה בה – פסול להעיד ולא משום שחשדין ליה שמשקר אלא משום שאדם קרוב אצל עצמו עכ"ל העיר שושן.

אומר הסמ"ע ולא ידעתי מנין לע"ש שפסול נוגע הוא משום שאדם קרוב אצל עצמו ולא משום חשש משקר ופשוט הוא בעיני שהטעם הוא משום שחשדין ליה בדבר שיגיע לו הנאה ממנו, וכלל לא אמרו שאדם קרוב אצל עצמו בדבר של הנאת ממון (נוגע) אלו תורף דברי הסמ"ע. ובאמת כדי למצוא תשובה לשאלת הסמ"ע על הע"ש מנין לו שנוגע פסול משום קרוב יש ללמוד את הסוגיא בב"ב מג, א שהיא יסודית לדיוננו.

הגמרא דנה בדברי שמואל מדף מב, ב שאמר השותפין מעידין זה לזה. שואלת הגמרא אמאי מעידין השותפין זה לזה והרי נוגעין בעדותן? משיבה הגמרא שמדובר שהשותף הסתלק מחלקו בשדה וקנו מידו בקנין. שואלת הגמרא וכי קנו מידו מאי הוי, הרי מעמידה בפני בעל חובו דאמר רבין בר שמואל משמיה דשמואל המוכר שדה לחבירו שלא באחריות – אין מעיד לו (לקונה) עליה מפני שמעמידה בפני בעל חובו. והסוגיא שם מה, א מעמידה את המקרה באופן שאין למוכר נכסים, שאז הבע"ת של המוכר טורף מהלקוח שקנה את השדה מהלוה (המוכר) ולכן יש למוכר אינטרס להעמידה

בידי הקונה כנגד טענות מערער שהשדה גזולה בכדי שתשאר בידי הקונה וכך בעל חובו של המוכר יוכל לטרוף אותה מהקונה שקנה בלי אחריות. והסיבה שחשוב למוכר להעמידה בפני בעל חובו זה כדי שלא יקראוהו אינשי "לוה רשע ולא ישלם" שלא יצא עליו שם רע בין הבריות שהוא אדם לא מהימן ואינו עומד בהתחייבותיו, ולכן המוכר נעשה נוגע בעדות בשל כך. מתרצת הגמרא מג,א שהשותף יכול להעיד לחבירו כאשר הוא קיבל אחריות דאתא ליה מחמתיה שאם יטרפוהו בשביל חובו שחייב לאחרים – יחזיר את הכסף לקונה, בכה"ג יכול השותף שהתסלק מהשדה ונתן אחריות למקבל (השותף = הקונה) שאז אין חשש שרוצה להעמיד את השדה בפני בעל חובו, שאם המוכר דואג שלא להיות בגדר לוה רשע ולא ישלם כלפי בעל חובו, הוא אינו מרויח כלום כי סוף כל סוף הוא נעשה "לוה רשע ולא ישלם" כלפי הקונה שקנה באחריות ואם בין כך ובין כך הוא נעשה "לוה רשע ולא ישלם" – אין כאן נגיעה וכשר להעיד בין בשותף שנסתלק ובין במוכר. ממשיכה הגמרא ושואלת וכי מסלק נפשיה מי מסתלק והתניא בני העיר שנגב ספר תורה שלהן – אין דנין בדייני אותה העיר ואין מביאין ראייה מאנשי אותה העיר, ואם איתא שמועיל סילוק, ליסתלקו בי תרי מייניהו ולידייננו? מתרצת הגמרא שאני ספר תורה דלשמיעה קאי ואי אפשר להסתלק. מסביר הרשב"ם שאין העדים מבני העיר יכולים להסתלק שלא יהיו נוגעין בעדות, שהרי סוף כל סוף הוא נהנה מהספר תורה ויוצא בו בשמיעתו. אלא אם כן ילך לו לגור בעיר אחרת שאז לא יהנה בקריאתו.

ג. הסתלקות מנגיעה ממונית

תוס' ד"ה וליסלקו תרי מייניהו ולידינו שואל וא"ת איך אפשר שיועיל סילוק של עדים מבני העיר והרי אמרנו בסוגיא ב"ב קכת,א שבעינן תחילתו וסופו בכשרות דהינו צריך שהעדים יהיו כשרים גם בזמן הגדת העדות וגם בזמן ראיית העדות ואם ראו בזמן שהם נוגעין בעדותם – הוי תחילתו בפסלות ואיך שייך לומר שיועיל סילוק הרי זה כמו היה קרוב ונתרחק שלא יכול להעיד כי תחילתו בפסלות?

ואומר ר"י דלא שייך תחילתו בפסלות הכא כיוון שאין פסלותו תלוי בגוף אלא בממון. ודברי התוס' סתומים וחתומים וצריך לפרשם. אך האמת ששאלה זו הטרידה את כל הראשונים והם נתנו מספר תשובות לשאלה זו. הרשב"א ב"ב מג,א מביא ג' תירוצים לשאלת התוס'.

תרוץ א' בשם הראב"ד דווקא בפסול הגוף או פסול קרוב – אמרינן שתחילתו בפסול כגון שהיה חתנו ואח"כ מתה בתו – לא מועיל שנתרחק הואיל ותחילתו בפסולת אבל בפסול נוגע שהוא רק משום חשד שמשקר בשביל הנאתו זהו פסול – בהגדה בלבד ולכן כל שלבסוף אין חשד שמשקר – כשר להעיד ולדון.

תרוץ ב' ברשב"א וכך נראה בדברי הר"י מיגש נוגע הוא אינו עד כלל ומחמת הנאתו נעשה בעל דבר ובעל דבר הוא כלל לא עד, וכמו שכתב הרא"ש מכות פ"א סימן י"ג שלא אמרינן נמצא א' מהם קרוב או פסול בבע"ד, לפי שכלל אין לו שם של עד, הכא נמי הנוגע דינו כבע"ד מחמת הנאתו ולאחר שהסתלק רק אז חל עליו שם של עד והוי תחילתו וסופו בכשרות, כי בע"ד כלל אינו עד.

תרוץ ג' ברשב"א בשם הרמב"ן (ועליו אומר הרשב"א והוא הנכון) לא אמרינן תחילתו בפסולות אלא במי שהיה קרוב ונתרחק או בפסול הגוף אחר, שאז הוא מעיד למי שהיה קרובו בשעת ראייה, אבל אם היה פסול לזה בשעת ראייה, מעיד באותה עדות לאחרים שהרי מתחילתו כשר הוא אצלם, שהרי הוא לא היה קרוב להם מעולם, כלומר העקרון המנחה לפי הרמב"ן שהכל תלוי למי הן מעידין ולא בעדות עצמה, ולכן אף שלעדות זו מעיקרא היה פסול לה, מכ"מ כיוון שלזה שהוא מעיד עתה היה כשר גם מעיקרא – שפיר יש להחשיבו כתחילתו וסופו בכשרות.

תרוץ ד' – התוס' בנדה נ,א בד"ה ור' מאיר ושו"ת הרא"ש כלל נח אות א בשם ר' יהודה מפריז. יש לחלק בין דין לעדות, שסילוק מנגיעתו מועיל לגבי לדון דין אך באמת לגבי עדות – נוגע אינו יכול להסתלק כמו קרוב שבעיני תחילתו וסופו בכשרות, ומבאר הרא"ש בתשובה נח את סברת החילוק בין עד לדיון שהדין דן לפי מה שטוענים לפניו כשיושב לדון לאחר שכבר נסתלק, שאין בו דין ראיית העדות ונמצא שהדין אחר שנסתלק מנגיעתו כשר לדון מתחילתו. אבל עדים שמעידים על פי מה שראו כשהיו פסולים לכן אין מועיל סילוק לפי שנמצא תחילתו בפסולות. (אך הרא"ש עצמו אינו מקבל סברא זו ונוקט כסברת הרמב"ן – תרוץ ג').

תרוץ ה' של המרדכי (עפ"י בד קדש חלק ב סימן יט) כיוון שבשעת ראיית העדות היה בידו לסלק עצמו מהנגיעה – אין זה נחשב לתחילתו בפסול, דלא בעינן בדווקא שיהיה כשר בשעת ראייה אלא מספיק שיהיה ראוי להעיד.

באור דברי התוס'

התוס' נקטו בלשון סתומה "לא שייך תחילתו בפסלות הכא כיוון שאין הפסלות תלוי בגוף אלא בממון" ונראה שתוס' מתכוונים לתרוץ הרמב"ן שהעיקר הוא למי הן מעידין ואף שהעדות מעיקרא היה פסול לה מחמת נגיעתו מכ"מ כיוון שלזה שהוא מעיד עתה כשר היה גם מעיקרא שהרי לא היה קרובו, לכן שפיר חשוב תחילתו וסופו בכשרות.

וכך מבאר גליון מהרש"א ב"ב מג,א וכן הקהילות יעקב סנהדרין סימן טו שהתוס' ס"ל כרמב"ן.

ד. שיטת הלבוש - נוגע פסול משום קרוב

הסמ"ע לז,א תמה על הע"ש שאמר שנוגע הוא משום שאדם קרוב אצל עצמו ואמר הסמ"ע ולא ידעתי מנין לו הא?! ונראה ברור כשמש שהע"ש שאב את שיטתו מכח קושיית הר"י מיג"ש ב"ב מד,ב דאמר רבין בר שמואל משמיה דשמואל המוכר שדה לחבירו שלא באחריות – אין מעיד לו עליה מפני שמעמידה בפני בעל חובו, ופריך הגמרא היכי דמי אם יש למוכר קרקע אחת בת חורין – יגבה ממנה, שהרי אין גובין מנכסים משועבדים במקום שיש בני חורין, ואי דלית ליה ארעא אחריתא מאי נפקא ליה מינה? משיבה הגמרא לעולם דלית ליה ארעא אחריתא דאמר לא ניחא ליה להוי לוח רשע ולא ישלם. ולגבי הקונה שקנה בלי אחריות – אין לו בעיה של לוח רשע ולא ישלם כי יאמר לו המוכר לכן מכרתי לך שדה בלי אחריות. ע"כ דברי הגמרא. והקשה הר"י מגאש איך חישינן לעדות שקר שיעיד המוכר רק בשביל לא להיות לוח רשע (שזה צדקות בעלמא) והרי להעיד עדות שקר זה הרבה יותר חמור שעובר על לאו דאורייתא של "לא תענה ברעך עד שקר" שזה חמור טפי? ומתרץ ב' תירוצים:

תרוץ א' בר"י מיגאש מה שאמרנו שניחא ליה להעיד שקר כדי להעמידה בפני בעל חובו זה משום שרוצה לצאת ידי הבריות שאם יראו שהוא לוח ואינו משלם יקראוהו רשע ולכן מוכן להעיד שקר בשביל להנצל מכך, וכמו שמצאנו בדברי ריב"ז לתלמידיו בברכות כח,ב יה"ר שיחא מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם. אמרו לו תלמידיו עד כאן, אמר להם ולואי, תדעו כשאדם עובר עבירה אומר שלא יראני אדם.

תרוץ ב' בר"י מגאש אי נמי י"ל מה שלא מקבלים עדותו של המוכר זה לא משום שחשדינן ליה שהוא משקר אלא מכיון שלא ניחא ליה להיות לוח רשע

ולא ישלם, נמצא שעדותו נותנת לו הנאה מסויימת ונמצא כמאן דמסהיד לנפשיה דלא מקבלים מיניה ולא משום שחשדין ליה למשקר בעדותו, אלא משום דלא מיקרי עד כלל, אלו תורף דברי הר"י מיגאש. לפי דבריו בתרוץ ראשון פסול נוגע הוא משום חשש משקר ולכן הוצרך לתרץ שהכא שפיר יש חשד שמשקר למרות שמבחינת שמיא האיסור של עדות שקר חמיר טפי.

ובתירוץ השני ס"ל שפסול נוגע אינו משום חשש משקר אלא מגזיה, דהוי כמאן דמסהיד לנפשיה ולכן פסול אף בכה"ג שאין חשש שיעיד שקר.

העיר שושן התקשה בקושיית הר"י מיגאש ונקט כתרוץ השני, שפסול נוגע אינו משום חשד שמשקר, שהרי חמור יותר להעיד שקר מאשר להיות לוח רשע ולא ישלם. אולם הסמ"ע והש"ך נקטו כתרוץ קמא של הר"י מיגאש שפסול נוגע הוא משום חשד שמשקר והוכיח הש"ך מדברי הרמב"ן והרשב"א שהביאו את קושיית הר"י מיגאש הנ"ל ואת תרוץ קמא בלבד – דלא ניחא ליה שיקראוהו לוח רשע ולצאת ידי הבריות מכיון, שיהיה לבע"ח מהיכן לגבות חובו, משמע שתפסו שפסול נוגע הוא משום חשש משקר ולא משום שאדם קרוב אצל עצמו.

ה. לר"י מיגאש נוגע הוא בע"ד או קרוב?

יש לחקור לדעת הר"י מיגאש בתרוץ ב' האם פסול נוגע הוא משום שאדם קרוב אצל עצמו ונחשב ממש כמעיד לעצמו ופסולו הוא משום **בעל דבר** ואין לו תורת עד כלל וכלשונו "דהוי כמאן דמסהיד לנפשיה" או שמא נאמר שיש לו תורת עד אלא שהוא פסול ככל שאר פסולי עדות. יש כמה נפ"מ מחקירה זו כגון לגבי נמצא א' מהם נוגע האם אמרינן בטלה מקצתה בטלה כל העדות כמו בנמצא קאו"פ במכות דף ה וכן לגבי תחילתו בפסלות האם יועיל סילוק מנגיעתו ועוד.

והנה ברשב"א ב"ב מג, א בסוגיא של בני העיר שנגנב ספר תורה שלהן כתב בתרוץ השני על קושיית התוס' ליסתלקו תרי מינייהו, והרי בעינן תחילתו בכשרות? תרץ הרשב"א שמעיקרא לא היה עליו תורת עד כלל כיוון שמטי ליה הנאה מיניה – לאו בר עדות הוא כלל – מפורש בדברי הרשב"א שפסול נוגע הוא מטעם **בעל דבר** ואין לו דין עד כלל, אולם שטמ"ק ב"ב מה, א בשם ר' יונה כתב בלשון זו: "כמו שהקרוב פסול לעדות כך כל מי שנוגע בעדות וכו' פסול לאותו עדות" עכ"ל משמע שפסול נוגע אינו פסול בע"ד אלא פסול **קרוב**. וכן משמע מלשון מהר"מ מלובלין ב"ב מד, א שכתב ב' תירוצים הנ"ל של

הרימ"ג ובתרוץ בתרא כתב: שכל דבר שיש לאדם הנאה בו ומעיד עליו יש לו דין עד קרוב, שאדם קרוב אצל עצמו וקרוב פסול לעדות מהתורה, אפילו אם ידעין בו בוודאי שאינו משקר בעדותו, שהרי אפילו משה רבינו פסול להעיד לאהרון אחיו מהתורה עכ"ל מוכח מלשון מהר"מ שפסול נוגע הוי כמו קרוב ולא כבע"ד. וכן מוכח מדברי העיר שושן בריש סימן ל"ז שנוגע פסול משום קרוב, שהרי הסמ"ע הביא בשם הלבוש שלענין פסול נוגע אמרינן עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה, מוכח שנוגע פסול משום קרוב. כי אילו היה סובר שנוגע הוי בע"ד אם כן לא אמרינן עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה. שכן בע"ד כלל אינו עד ולא מצטרף לעדים וכפי שכתב הרא"ש מכות פ"א סימן יג בשם הראב"ד, שבבע"ד לא אמרינן עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה, לפי שבע"ד אינו עד, לכן חיבים לומר שהלבוש סובר שנוגע הוי קרוב ולא בע"ד.

ו. מה בין קרוב לבעל דבר?

עפ"י האמור יצא לנו שלדעת ר' יונה, מהר"מ מלובלין והלבוש נוגע פסול משום קרוב ויש להבין מדוע לא נאמר שהוא פסול משום בע"ד, הרי אם אמרינן שנוגע פסול משום שאדם קרוב אצל עצמו ולכן הוא פסול מטעם קרוב, אם כן למה לא נאמר שהוא בע"ד ממש? וי"ל שיש חילוק עקרוני בין בע"ד לנוגע שבע"ד הוא מי שמעיד על עצמו באופן ישיר כגון לוח שמעיד שהשט"ח שבידי המלוה הוא פרוע או מזוייף – זו עדות שהלוה מעיד ישירות לעצמו ולכן הוא נידון כבע"ד ואינו עד כלל, לעומת זאת נוגע – אינו מעיד ישירות לעצמו, אלא הוא בעצם מעיד לאחרים, אלא בעקיפין יש לו טובת הנאה מעדותו. ומצאתי בחסדי ה' ראייה לכך שנוגע מוגדר כך כשאינו מעיד ישירות לעצמו בסוגיא בסנהדרין כג, ב הגמרא מבארת את דברי ר' מאיר במשנה שם כג, א: "זה פוסל עֲנִיו של זה וזה פוסל עֲנִיו של זה" – שכל אחד מבעלי הדין בצרוף עד נוסף יכול לפסול את העדים של הבע"ד שכנגדו. שואלת הגמרא כל כמיניה נוגע בעדותו הוא?! אומר רש"י שם נוגע בעדותו הוא – האי בעל דין, דמשום דלא ליסהיד עליה קאתי למפסליה. ויש להבין מדוע הגמרא קוראת לו נוגע בעדות הוא הרי מדובר בבע"ד ממש שרוצה לפסול עדים שבאים להעיד נגדו? אלא התשובה היא שכיוון שהבע"ד אינו מעיד ישירות לעצמו (כמו בלוח שרוצה להעיד שהשט"ח שבידי בע"ח פרוע או מזוייף) אלא מעיד שעדי הבע"ד שכנגדו פסולים ורק בתולדה מכך הוא ירויח שעדים אלו לא ישמשו ראייה כנגדו – זה בגדר נוגע בעדות. דוגמה נוספת מהסוגיא בב"ב מד, ב בדינו של שמואל שהבאנו לעיל דנים את המוכר כנוגע

משום שרוצה להעיד לקונה בכדי להעמידה בפני בעל חובו שם אין המוכר מעיד ישירות לעצמו, אלא הוא מעיד עבור הקונה שהקרקע שבידו אינה גזולה ודוחה מעליו את טענת המערער, אלא שבתולדה מכך יכול הוא להגבות אחי"כ שדה זו לבעל חובו, ברם גוף העדות אינה לעצמו אלא לאחרים, לפי"ז שפיר יש לומר שנוגע פסול משום קרוב ולא משום בעי"ד, לפי שפסול קרוב נלמד מגז"ח"כ "לא יומתו אבות על בנים" ודרשינן בסנהדרין כז,ב שלא יצא שום דין על האבות בגלל הבנים וכן להיפך ופסול קרוב קיים לא רק כשמעיד ישירות על קרובו כדמוכח מסנהדרין כח, א בדינו של רמי בר חמא, שאחים פסולים להעיד ביחד עבור אחר, והטעם משום שאם יוזמו נמצא עד זומם נהרג בגלל צרוף עדות אחיו לעדותו, וכדתיניא אין העדים נעשים זוממים עד שיזומו שניהם, ואם יהיו שני אחים כשרים להעיד לעלמא נמצא עד זומם נהרג בגלל עדות אחיו, שרק בגלל הצטרפות אחיו אליו מתחייב בכאשר זמם והרי שם הוא כלל לא מעיד על אחיו, אלא על אדם זר ורק ממילא יוצא דין על האח בתולדה מעדותו, ואפילו הכי אמר רמי בר חמא שיש בזה פסול קרוב – אם כן רואים שפסול קרוב הוא אף כשאינו מעיד ישירות על קרובו (ואפילו רבא שדוחה את רמב"ח היינו רק משום שהזמה מעלמא קאתי ולא נחשב שמוזם מחמת קרובו, אבל בגוף הסברא אפשר שאף רבא מודה) יוצא לנו **שבעי"ד** הוא מי שמעיד לעצמו בלבד, ו**קרוב** פסול אף שמעיד לאחר אם יש נפ"מ בעדותו לקרובו. ונוגע אינו מעיד לעצמו ישירות אלא מעיד לאחר (וכפי שהראינו בדוגמאות לעיל) אם כן מסתבר לומר שנוגע אינו בעי"ד אלא קרוב, ולכן סברו הרי יונה, הלבוש ומהר"מ מלובלין שפסול נוגע הוא משום קרוב ולא משום בעל דבר.

ניתן להוסיף ולומר עוד הסבר למה נוגע הוי קרוב ולא בעי"ד לפי שבעי"ד אינו מוגדר עד פסול אלא הוא אינו עד כלל ולכן כשמעיד ישירות על עצמו דהוי בעי"ד – אין לו דין עד כלל ואינו מצטרף לעדות בכדי שנאמר בטלה מקצתה בטלה כולה. לעומת זאת קרוב הוא עד אך התורה פסלה את עדותו לכן בנמצא עד אחד קרוב בטלה העדות כולה.

ונוגע שאינו מעיד לעצמו ישירות הוא לא בעי"ד אלא יש להחשיבו כעד פסול בדומה לקרוב.

ז. נגיעה, שאינה ממונית

היד רמ"ה פח"ה אות קנט מוכיח שהיכן שהנאתו אינה ממון – בכ"ז הוי נוגע בעדותו ופסול להעיד מהסוגיא ב"ב מד,ב בה הגמרא דנה במימרא של

רבין בר שמואל שהמוכר שדה לחבירו שלא באחריות – אין מעיד לו עליה בפני שמעמידה מפני בעל חובו ולא יקראוהו לזה רשע ולא ישלם, ומדובר כשאין לו ממה לשלם וכל נגיעתו היא משום שמו הטוב שלא יקראוהו רשע. אומר היד רמ"ה שמעינן מינה שכל כי האי גוונא אע"ג שלא הוי הנאת ממון בכו"ז הוי נוגע בעדות ונפסל. אלו תורף דברי היד רמ"ה. הרשב"א בתשובה ח"א סימן תקמב פסק שגיזברי צדקה כל זמן שאין להם ולא לקרוביהם שום חלק ושום זכות בנכסי ההקדש – הרי הם נאמנים להעיד עבור ההקדש כמו אחרים דעלמא. ודברי הרשב"א נפסקו בשו"ע סימן לו סעיף ט והרמ"א שם מוסיף וכותב: שקרובי הגיזברים כשרים להעיד, אעפ"י שהגזבר מחלק הממון למי שירצה לפי מ"ד טובת הנאה אינה ממון (שכך הלכה) ואעפ"י שהגזבר נותן אח"כ לקרוביו העניים – אין מבטלים את העדות בגלל זה, לפי שבשעת הגדת העדות לא הייתה הנאה הניכרת (שהרי טובת הנאה אינה ממון). הש"ך שם בסק"י משיג על דברי הרמ"א ומציין שמקור דברי הרמ"א בתשובת הריטב"א סימן קסז בה מדובר על אדם שהקדיש נכסיו לעניים בפני שני עדים ואחד מהם הוא אחיו של הגזבר צדקה. ונוצר דין ודברים בין הגזבר לאלמנתו של המקדיש האלמנה טענה שאין בעדות זו כלום לפי שאחד מן העדים הוא אחיו של הגזבר, ולדעתו הגזבר נוגע בעדות ולכן עדות קרובו בטלה ואם כך אין עדות כלל על ההקדשה. לעומתה טוען הגזבר שאין כאן נגיעת עדות כלל ואף הוא הגזבר בעצמו יכול להעיד עבור ההקדש לפי שהוא כאפוטרופוס להקדש ואינו מעיד עבור עצמו, שאין זה ממנו. וכתב הריטב"א: נהי שנגיעת עדות אין כאן מכל מקום עדות קרובה יש כאן לפי שיש טובת הנאה לגזבר מההקדש, שיכול הוא להחליט למי לחלק את הממון שהוקדש. ופסקו הרי"ח והרמב"ן שטובת הנאה ממון וכאן יש לו הנאה לחלק את ההקדש למי שירצה אפילו לבניו ולבנותיו הסמוכים על שולחנו וכו'.

הרמ"א פירש את דברי הריטב"א דווקא למאן דאמר טובת הנאה ממון, ולכן למד הרמ"א שלמ"ד טובת הנאה אינה ממון – יכול להעיד, שהרי לא היתה הנאה הנכרת בשעת העדות, הש"ך חולק על הרמ"א ומסביר שאמנם הריטב"א כתב שטובת הנאה ממון כי כך נוקט הריטב"א לדינא, אבל לא מסתבר לומר שלמ"ד טובת הנאה אינה ממון הגזבר או קרוביו יכולים להעיד. שמה שנקטינן לדינא שטובת הנאה אינה ממון – זה רק לענין תשלומי כפל וקידושי אשה וכה"ג משום ששם בעינן דבר של ממון, משא"כ לענין נגיעת עדות – לא בעינן נגיעה של ממון דווקא, אלא כל הנאה שיש לנוגע פוסלתו מלהעיד, וראיה מבי"ב מד,ב שחישין שהמוכר מעיד כדי להעמידה בפני בעל חובו, שאין לו הנאת ממון ומעיד שקר כדי שלא יקראוהו רשע שלוח ולא משלם, או הראשון נוח לי והשני קשה ממנו וכה"ג, והש"ך

מסתייע בדברי הרמב"ם הלכות עדות טז,ד, ושו"ע לו, כא שפסקו שאפילו דבר הגורם לדבר אחר, אם יש צד הנאה בעדות זו אפילו בדרך רחוקה ונפלאה – ג"כ לא יעיד, וכל שכן במקרה שלפנינו יש לחוש שהגזבר מעיד בשביל הטובת הנאה שיוכל לחלק את הממון למי שירצה ודברי הרמ"א צל"ע, ע"כ דברי הש"ך. היוצא מדבריהם שהרמ"א דייק מהריטב"א שלמ"ד טובת הנאה אינה ממון – יכול להעיד, ואילו לש"ך אף הריטב"א יסכים שגם למד טוהני"א אינה ממון – לא יעיד לפי שבעדות פסלין אף נגיעה שאינה של ממון.

ח. עיון בדברי הש"ך וקצוה"ח

1. תשובת קצוה"ח לטענות הש"ך

עפ"י דברי המהרי"ט חלק ב סימן פ בחו"מ כדי לפסול נוגע מעדות צריך הנאת ממון בדווקא (בניגוד לדברי הש"ך) ומה שהקשה הש"ך מדברי הרמב"ם שאפילו בדרך רחוקה ונפלאה פסול הנוגע בעדות – גם ברמב"ם מדובר על הנאת ממון בדווקא. ולפי מהרי"ט אין ראייה לש"ך מדינו של שמואל ב"ב מד, ב דהוי נוגע משום לוח רשע ולא ישלם, לפי שגם שם זו נגיעה ממונית, משום שכל פעם שיבוא לידו ממון כלשהו הוא יצטרך לחסוך מפיו וליתנו לבע"ח כדי לא להיות לוח רשע ולא ישלם לכן זה נחשב ג"כ להנאת ממון. המהרי"ט הביא ראייה לדבריו מההלכה שנפסקה בחו"מ לג,ו שאבי חתן ואבי כלה מעידין זה לזה למרות שיש קרוב דעת גדול ביניהם, ואם כן יש כאן טובת הנאה כשאבי החתן מעיד לאבי הכלה (או ההפך) ואעפ"כ כשר להעיד כי זו לא הנאת ממון. ומהרי"ט מביא ראייה נוספת לשיטתו מהמרדכי סנהדרין סימן תרצה שקרובי הנרצח מעידין על הרוצח, אע"ג שזו עדות שהיא לזכות גואל הדם. מוכח שאם זו נגיעה שאינה הנאת ממון – כשרים להעיד לו, אם כך לפי המהרי"ט שטובת הנאה שאינה ממון לא עושה אותו לנוגע אולי נאמר שהגזבר עצמו ג"כ יוכל להעיד על ההקדש לצדקה, כיוון שטובת ההנאה אינה ממון.

אולם מסקנת הקצות - שהגזבר עצמו אינו יכול להעיד עבור ההקדש, שהרי הרא"ש בתשובה כלל נו אות ב כתב שקרובי הנרצח אינם יכולים להעיד על הרוצח וקרובי גואל הדם – יכולים להעיד על הרוצח. ושאל המהרי"ט ממה נפשך אם ענישת הרוצח נחשבת זכות לגואל הדם אם כן למה מעידים קרובי גואל הדם, ואם אין זה זכותו של גואל הדם אז גם קרובי הנרצח יוכלו להעיד על הרוצח? וכתב המהרי"ט שטעמו של הרא"ש כיוון שלא הוי הנאת ממון

לכן די שיפסול לעדות את גואל הדם עצמו שהוא לא יוכל להעיד, אבל הקרובים של גואל הדם – שפיר מעידין על הרוצח כיוון שאין כאן שום הנאת ממון. עפ"י מסקנת המהרי"ט מדברי הרא"ש בתשובתו על גואל הדם מסיק הקצות לעניננו **שהגזבר עצמו** – אינו יכול להעיד אעפ"י שזו הנאה שאינה ממון אלא טובת הנאה בעלמא. אבל **קרובי הגזבר** – יכולים להעיד כיוון שאין זו הנאת ממון וכן משמע מדברי הרמ"א (לז, ט) שקרובי הגזבר יכולין להעיד על ההקדש, ולא כתב הרמ"א שהגזבר עצמו יכול להעיד, כי באמת הוא עצמו אינו יכול להעיד, בדומה לגואל הדם שאינו מעיד לפי תשובת הרא"ש הנ"ל.

2. עיון בהבנת הש"ך

הרשב"א נשאל (ח"ב סי' פא) על מקרה דומה לדינו הנ"ל של שמואל. במקרה שיצאו עוררין על שדה שמכר לחבירו, האם יכולים קרובי המוכר להעיד ללוקח? האם אמרינן כיוון שאם מפסיד הלוקח בתר מוכר אזיל – נמצא שמעידין לטובת המוכר קרובים או דילמא השתא מיהא הם מעידין רק ללוקח ופסול קורבא נלמד מגז"כ ואין לך בו אלא מקומו וכו'.

הרשב"א השיב, שאם המדובר במוכר בלי אחריות הקרובים כשרים להעיד, שהרי הקונה לא יחזור אל המוכר לפי שמכר לו בלי אחריות, ואע"ג שהמוכר עצמו בכי האי גוונא אינו מעיד לו עליה, מפני שמעמידה בפני בעל חובו כמבואר בגמרא שם, בכל כי האי גוונא אין הקרובים פסולים לפי שאין עדות קורבא נפסלת אלא כשיש היזק או ריווח ממון, אי נמי לחייב ולזכות בגוף, אבל במוכר בלי אחריות שאפילו המוכר בעצמו אינו פסול מחמת ריווח או נזק ממון וגוף, אלא רק משום שלא יקראוהו "לווה רשע ולא ישלם" – בזה אין פסול לקרובים. נמצא שהרשב"א כותב במפורש את דברי המהרי"ט והקצות שבנגיעה של "לוה רשע ולא ישלם" המוכר עצמו אינו יכול להעיד בגלל נגיעתו זו אך קרוביו כשרים להעיד מפני שאין זו נגיעה של ממון ודלא כדברי הש"ך הנ"ל. אך עדיין יש למצוא הסבר לדברי הרשב"א ומהרי"ט למה הגזבר אינו יכול להעיד בגלל נגיעתו ואילו קרוביו כן יכולים להעיד? התמונה תתבהר עפ"י דברי התומים והנתיבות בסימן לו סק"ד. עפ"י דבריהם יוצא שבנוגע רגיל שיש לו נגיעה ממונית ממש – יש בו פסול כפול גם מצד חשש משקר וגם פסול קרוב (או בע"ד) והנוגע בנגיעה ממונית אף הקרובים פסולים להעיד לו, לפי שמרויח ממון כתוצאה מעדותם, אולם בנוגע שאין לו נגיעה ממונית אלא טובת הנאה בעלמא או שמעמידה בפני בעל חובו כדי לא להיות בגדר "לווה רשע ולא ישלם", בכה"ג אין פסול קרוב בגלל נגיעתו אך הנוגע בעצמו פסול משום חשש משקר. קרוביו של נוגע סוג ב' כזה (שיש בו רק חשש

משקר ואין בו פסול קרוב) יכולים להעיד לו שהואיל ואין לו נפ"מ לדיני ממונות – אין הוא נחשב לבע"ד אלא נוגע בעלמא, וכלפיו אין את גזה"כ שפסלה קרוב, שקרובים לא נחשדו לשקר בעדותם. התומים אומר בסיום דבריו (סוף סק"ד) שלכן צדקו דברי הרמ"א שקרובים לגזבר יכולים להעיד להקדש דלא כש"ך ורק הגזבר עצמו לא יעיד.

עפ"י הבאור שחידשו לנו התומים והנתיבות נוכל להבין דבר נוסף. בב"ב מג, א שאלה הגמרא לגבי ספר תורה, ליסתלקו בי תרי מבני העיר ולידיינו? והגמרא תירצה שאני ספר תורה שלשמיעה קאי ואף שיסתלקו ממנו אכתי מטי להו הנאה שהרי יוצאים בשמיעתו. ויש להקשות איזה הנאת ממון יש לבני העיר שהסתלקו מהספר תורה הרי סוף כל סוף אין להם שום ממון וזכות בספר תורה, שהרי נסתלקו ממנו, אלא שיש להם רק טובת הנאה בעלמא ולא ממון? עפ"י התומים והנתיבות הני"ל נוכל לבאר ולומר שאין הכי נמי מכיוון שאין כאן נגיעה ממונית – אין הוא בעל דבר או קרוב אך משום שלשמיעה קאתי (הספר תורה) עדיין יש לפסול את העדים שהסתלקו משום הפסול השני של חשש משקר שכן זה קיים אף בנוגע בלי הנאת ממון, לכן לא מועיל הסילוק בספר תורה.

3. קושי בראיית הש"ך

הש"ך לו, א הביא כראיה לשיטתו את העובדה שהרמב"ן והרשב"א הביאו את קושיית הר"י מיגאש שבראשית דברינו והביאו רק את התרוץ הראשון שרוצה לצאת ידי הבריות שלא יקראוהו רשע לכן הוא מוכן להעיד עדות שקר, והשמיטו את תרוץ בתרא שנוגע פסול משום קרוב. אומר ר' שמואל רוזובסקי ב"ב סימן כג שעפ"י התומים והנתיבות הני"ל יש לומר שהסיבה שהרמב"ן והרשב"א הביאו רק את תרוץ בתרא בר"י מיגש זה משום ששם אין זו נגיעת ממון אלא הנאה בעלמא שמעמידה בפני בעל חובו וכה"ג אין פסול קרוב או בע"ד, אלא כל הפסול נוגע הוא משום חשש משקר גרידא, אולם בנוגע ממש שיש לו הנאת ממון – גם הרמב"ן והרשב"א יודו שנוגע פסול משום שאין אדם מעיד לעצמו שהוא פסול קרוב או בע"ד ולא משום חשש משקר כדברי הש"ך.

ראוי לציין שהיד רמ"ה ב"ב מד, ב אות קנט שלמד שבמעמידה בפני בע"ח יש ג"כ פסול נוגע אף שאין זו הנאת ממון – אין הכרח לבאר דבריו כשיטת הש"ך ובהחלט ניתן להסביר שהיד רמ"ה סובר כרשב"א שיש חלוקה בין נוגע בנגיעה של ממון – שפסול משום בע"ד או קרוב ורק בנוגע סוג ב' כמו בדוגמה שעליה דיבר היד רמ"ה אות קנט – שמעמידה בפני בעל חובו שם הפסול הוא

משום חשש משקר ולא משום קרוב או בע"ד ולכן אף שהנוגע עצמו לא יכול להעיד אף בכה"ג מכ"מ קרוביו של הנוגע יוכלו להעיד וכדברי הרשב"א הנ"ל וכבאור התומים והנתיבות.

ט. הנוטל שכר להעיד

המשנה בבכורות כט, א קובעת שהנוטל שכר על עשיית מצווה מעשיו בטלין ולכן הנוטל שכר לדון – דיניו בטלים, להעיד – עדותיו בטלים, להזות ולקדש – מימיו מי מערה ואפרו אפר מקלה. שואלת הגמרא מנא הני מילי? אמר רב יהודה אמר רב דאמר קרא ראה לימדתי אתכם חוקים ומשפטים, מה אני בחינם אף אתם בחינם. ומפרש הרא"ש שם פ"ד סימן ה כשם שאני משה למדתי תורה מהי בחינם, כך אני לימדתי אתכם בחינם וכן אתם תלמדו אחרים בחינם, לפי שאין ליטול שכר על עשיית מצווה שאדם מחוייב בה (ועיין סמ"ע לד, מו), ולכן הרואה עדות שמחוייב להעיד עליה מכח "ואם לא יגיד ונשא עונו" – מחוייב להעיד בחינם וחכמים קנסו את מי שעובר על מצוות מה אני בחינם וקבעו שדין שדן בשכר – דיניו בטלים, ועד שהעיד בשכר – עדותיו בטלים כמבואר ברמב"ן ור"ן סוף פרק ב' בקידושין. הגמרא בקידושין נח, ב מקשה על המשנה שם שאמרה המקדש בתרומות וכו', במי חטאת ובאפר פרה – הרי זו מקודשת.

ורמינהו הנוטל שכר לדון – דיניו בטלים, להעיד – עדותו בטילה, להזות ולקדש – מימיו מי מערה ואפרו אפר מקלה, אם כן למה אמרה המשנה בקידושין שהמקדש במי חטאת ובאפר פרה מקודשת? (ומבאר הריטב"א שם שכיוון שמעשיו בטלים בגלל הקנס על שנוטל שכר – לכן אינו ראוי ליטול שכר עליו שהרי לא עשה ולא כלום ואם כן במה תתקדש האשה הרי לא נתן לה הנאה כלשהי שתתקדש בה) מתרץ אב"י לא קשיא כאן בשכר הבאה ומילוי שזה מילתא דטריחא ורחמנא לא רמיא עליה ולכן רשאי ליטול שכר ואם כן בשכר זה מקודשת, והמשנה בבכורות מדברת בשכר הזאה וקידוש שליכא טירחא ונוטל שכר על עשיית המצווה – על זה יש את איסור התורה "מה אני בחינם" (כפרוש רש"י שם) עפ"י גמרא זו הסיק הרשב"א בשו"ת ת"ג סימן יא, שהאיסור ליטול שכר הוא רק על עדים שכבר ראו את המעשה ומחוייבים להעיד, כמו שאדם מחוייב לדון בין אדם לחבירו אם הוא בר הכי, אבל מי שאינו מחוייב להעיד ונוטל שכר בכדי ללכת במיוחד ולראות את הענין בכדי להיות עד קיום בחליצה או בגרושין וכיוצא – מותר לו ליטול שכר וכן פסק הרמ"א חו"מ לד, יח. ובאה"ע קל, יא פסק הרמ"א שמותר

לעדים החותמים בגט ליטול שכר על חתימתם, והתוסי' יו"ט על המשנה בבכורות פ"ד מ"ו מסביר את טעם ההיתר עפ"י הרשב"א הנ"ל, שהואיל ואין על העדים חיוב לבוא ולהעיד אלא הבע"ד מזמין אותם להיות עדי קיום בשביל חלות הגרושין לכן אין כאן איסור נטילת שכר מדין "מה אני בחינם וכו".

שכר בטלה

ויש לדעת שאף כשנוטל שכר על עדות או דין, אין איסור כשנוטל שכר בטלה כפועל בטל והאיסור קיים רק כשלוקח שכר גבוה יותר משכר בטילתו, וכמבואר בכתובות קה.א ובספר "גט פשוט" סימן קכ סוף סק"ט כותב: הכלל העולה שעדי הגט יכולים לקחת שכר בטלה דמוכח אליבא דכו"ע, ולדעת כמה פוסקים כאשר הוא מתנה מתחילה להיות עד – יכול לקחת כמה שירצה אפילו יותר מכדי שכר בטלה דמוכח, ומכ"מ אינו לוקח שכר בעד החתימה עצמה או בעד עדותו, אלא מפני ביטול מלאכתו או מפני שרצה ליטפל בענין זה להיות רואה העדות ולהיות עד. ודין זה נובע כמובן מדברי הרשב"א בתשובה הנ"ל והרמ"א לד, יח, וכן באבהע"ז קל, כא.

י. פסול מדאורייתא או מדרבנן?

כעת נחזור לתשובת מהריב"ל ח"א סימן יט שבה פתחנו את מאמרנו, מהריב"ל דן האם נוטל שכר להעיד פסול מהתורה או מדרבנן, ולכאורה יש לתמוה על ספקו, הרי מבואר בראשונים שזהו קנס חכמים על שעבר על "מה אנו בחינם" ולית מאן דפליג בזה!! (עיין תוס', רמב"ן, רשב"א, ר"ן, ריטב"א סוף פרק ב בקידושין שכולם מסכימים שזהו קנס חכמים שקנסוהו שיהיו מעשיו בטלים בגלל שעבר על "מה אני בחינם") אלא וודאי יש לומר שהיכא שנוטל שכר משני הצדדים – אז עובר הוא על קנס חכמים בלבד, הדיון במהריב"ל הוא לגבי נוטל שכר מצד אחד בלבד, האם גם אז הוא כשר לעדות מהתורה ואין עליו אלא קנס חכמים או שמא הנוטל שכר להעיד פסול מדאורייתא משום שהוא נוגע בעדות, ונפ"מ בחקירה זו: מה הדין בעד שנטל שכר כדי להתיר אשה עגונה ע"י שיעיד לה שבעלה מת וכפי שנשאל המשאל בנימין בתשובה צח לגבי אשה שהתנתה עם העד, שאם עדותו תתקבל ויתירוה להנשא בזכות עדותו – יקבל ממנה סכום מסויים, ואם עדותו לא תתקבל ולא יתירוה להנשא – יקבל סכום כסף קטן בלבד. אם נאמר שהנוטל שכר להעיד הוי נוגע הרי שהוא פסול מן התורה ופסולי עדות מהתורה

פסולים אף לעדות אשה, ואם הוא פסול רק בגין קנס חכמים של "מה אני בחינם" הרי קיל"ין באהע"ז יז שהפסולים לעדות מדרבנן כשרים לעדות אשה.

אומר מהריב"ל מפשטות המשנה בבכורות כט, א משמע שהנוטל שכר להעיד פסול רק בגלל קנס חכמים שעבר על מה אני בחינם, וכך נראה משפטות דברי הרמב"ן והר"ן בסוף ה"ב בקידושין ומדברי הרמ"א חו"מ לד, יח. אולם מדקדוק בדברי רש"י בבכורות שם ד"ה מנא הני מילי נראה שחולק על הרמב"ן, מדברי רש"י עולה שרק בשכר על הוראה ותלמוד תורה קיים הקנס של חכמים, אך מלבד שני דינים אלו אין קנס חכמים, ולפי זה הנוטל שכר להעיד – אינו פסול מצד קנס חכמים ואפשר שדינו כנוגע ופסול מהתורה. ועיין בתומים יד אורים ס"ק לט שכותב שבכלל המצוות אדם מצווה לעשותם בחינם ולא רק בהוראת דין ות"ת. לעומתו בשאלת שלום על השאלות ריש פרשת דברים כתב שהדין "מה אני בחינם" הוא רק על ת"ת ודין, אבל על שאר המצוות – אין עליהם את ציווי התורה הני"ל, ובשאלת שלום מביא ראייה לדבריו מלשון רש"י בכורות כט, א שכתב מנהני"מ שאין נוטלין שכר על ת"ת והוראה, נמצא שהתומים ס"ל כרמב"ן בסוף פ"ב בקידושין, ואילו השאלת שלום ס"ל כרש"י וכדיוק שדייק מהריב"ל בדברי רש"י.¹

בהמשך דבריו אומר מהריב"ל שלא מצא בענין הנידון שום רמז בספרים הנמצאים ברשותו והוא נבוכ בחס, אך מצד החקירה והעיון יש לומר אחת מן השתיים:

אפשרות א' שנאמר נוגע בעדות פסול מגז"כ שפסלה קרובים משום "לא יומתו אבות על בנים" (סנהדרין כז, ב) ולא משום חשד שמשקר, שהרי אף משה ואהרון פסולים להעיד זה לזה למרות שלא חשדין שישקרו בעדותם בכוי"ז פסלה התורה משום שאדם קרוב אצל עצמו, ולפי צד זה שנוגע פסול מגז"כ של קרוב וכלל לא חשדין שמעיד שקר, הרי שהנוטל שכר להעיד פסול רק מדרבנן בין אם נוטל שכר מועט ובין אם נוטל שכר הרבה ומטעם

¹ צ"ע בדברי מהריב"ל והשאלת שלום שלמדו מרש"י שאין מצווה של "מה אני בחינם" ביתר המצוות מלבד הוראת דין ות"ת, והרי מהסוגיא בקידושין סוף פרק ב מוכח בעליל שיש איסור נטילת שכר אף על מצוות הזאה וקידוש מי חטאת וכפי המבואר ברש"י עצמו שם בד"ה בשכר הבאה, ועיין שם בתוס' ר"י הזקן בסוף דבריו שאומר ושמעין מהא שאין אדם לוקח שכר על המצווה ורק אם יש בה טורח אז מותר וכפרוש ר' שלמה. מוכח מדבריו שלמד גם ברש"י שיש איסור נטילת שכר על מצוות הזאה וקידוש מי חטאת ולא רק על ת"ת והוראת דין כדברי מהריב"ל ושאלת שלום וצ"ע.

קנס חכמים של "מה אני בחינם" וכן מבואר בקצוה"ח לו, ב. ולפי זה הוא כשר לעדות אשה, שהרי מבואר באבה"ע יז שהפסול מדרבנן כשר לעדות אשה.

אפשרות ב' נוגע – פסול מהתורה בגלל חשד שמשקר בשביל הנאתו מהעדות, ולכן גם **הנוטל שכר להעיד** יותר מכדי טירחתו – פסול מהתורה משום חשד שמשקר בכדי להרויח את הממון שהבטיחו לו תמורת העדות, ולפי"ז הוא פסול אף לעדות אשה אלא אם כן הוא מסיח לפי תומו כמבואר באהע"ז יז ואכמ"ל.

בסיום התשובה מביא מהריב"ל מעשה שבא לפניו ששלחו שליח לחפש עדות שתתיר עגונה והתנו עם השליח שאם ימצא עדות שתספיק להתיר את האשה – יתנו לו אלפיים מטבעות ואם לא יביא עדות שתספיק להתירה יקבל רק אלף מטבעות על טירחתו, והלך אותו שליח והביא עדות שלא הספיקה להתיר את האשה, אך טען ששמע מפי גוי מסל"ת שאותו יהודי (בעלה) נהרג ובעדות כזו מפי גוי מסל"ת די להתירה להנשא, ונסתפקו הרבנים אם לסמוך על השליח כיוון שהוא נוגע בעדות, ועדיין במקום הספק אני עומד ע"כ דברי מהריב"ל בתשובתו.

יא. שיטת קצות החושן בנוטל שכר להעיד

הקצות לד, מביא את ספקותיו של מהריב"ל ומכריע שנוטל שכר להעיד כשר מהתורה ולא חשדינן ליה שמשקר, דבשביל הנאת ממון לא יעיד שקר, ונוגע פסול מן התורה משום קרוב אך אין חשש שיעיד שקר בשביל הנאתו מהעדות, ופסול נוגע הוא משום שאדם **קרוב** אצל עצמו וכדברי הלבוש ריש סימן לו, ולכן הנוטל שכר להעיד כשר מהתורה, וראיה מהמוציא שם רע לדעת ר' יהודה בכתובות מו, א (הבאנו ראייתו בראשית המאמר) הסמ"ע בסימן לו סוף סק"א מביא ראיה מנימוקי יוסף ב"ב דף כג ע"א מדפי הריף שנוגע בעדות יכול להעיד לחובה, משא"כ בפסול קורבה – אין נאמן להעיד אף לחובה, שהרי פסול להעיד מגזה"כ. חיבים לומר שס"ל לנמו"י שפסול נוגע הוא משום חשד שמשקר ולא משום פסול קרוב שהרי קרוב פסול להעיד אף במעיד לחובת קרוביו ואילו בנוגע שמעיד לחובה הואיל ואין חשד שמשקר – כשר.

יב. נאמנות אדם לחובתו

שואל המהריב"ל (בתשובה הנזכרת) אם נאמר שנוגע פסול משום קרוב אם כן לחוב אמאי נאמן, והרי קרוב פסול להעיד בין לזכות ובין לחובה?

א. הקצות מעלה אפשרות שאדם נאמן לחוב לעצמו בגלל שיש לו מיגו דאי בעי יהיב ליה במתנה את מה שמודה לחובתו, בדומה למה שמצאנו בגמרא ב"ב קכז, ב וקידושין עח,ב ששאלה הגמרא אליבא דרבנן שפליגי על ר' יהודה וס"ל שבדין "יכיר" אינו נאמן לומר זה בני בכורי נגד חזקה, אם כן למה צריכה התורה לחדש את דין "יכיר", הרי גם בלי "יכיר" יש לו מיגו שיכל לתת לו במתנה את חלק בכורה? ותרצה הגמרא שצריך את "יכיר" לרבנן בשביל נכסים שלא באו לעולם, שלגביהם אין לו מיגו. אם כן נלמד משם שבמודה לחובתו יהיה נאמן מכח מיגו. אך הקצות דוחה הסבר זה, לפי שאם נאמן להעיד לחובתו רק מכח מיגו יצא שנגד עדים – אינו נאמן להעיד לחובתו, והרי קילין שהודאת בע"ד כמאה עדים ונאמן לחוב אף נגד עדים כמבואר בריש סימן עט, אם כן מוכח שאין הנאמנות (להעיד לחובתו) נובעת ממיגו, שכן מיגו נגד עדים לא אמרינן כמבואר בש"ך בכללי מיגו בסוף סימן פב, ואילו הודאת בעל דין מהני אף נגד עדים.²

מהריב"ל בתשובתו הנ"ל תרץ שאם נוגע פסול משום קרוב י"ל שנאמן להעיד לחובתו מתורת חיוב ומתנה כפי שמצאנו בכתובות קא,ב שהאומר חייב אני לך מנה בשטר – חייב וכן מצאנו שאודיתא מהני ליצור התחיבות חדשה, לגבי איסור גיורא ב"ב קמט (ועיין חו"מ סי' מ), אך הקצות דוחה גם את תרוץ מהריב"ל, שהרי בשבועות מא, ב מצאנו שהנתבע על הלואה ואמר לא לויתי (להד"ם) ואח"כ באו עדים שלווה – אינו נאמן אח"כ לחזור ולומר פרעתי, אף אם אח"כ יבואו עדים שיסייעו לו שפרע, לפי שנאמן בהודאתו שאמר לא לויתי כאילו הודה שלא פרע, והודאת בע"ד כמאה עדים דמי, ושם בוודאי אין לומר שהיתה התחיבות חדשה בהודאתו, אדרבה הלווה בא לפטור את עצמו בטענת לא לויתי, ואינו רוצה כלל לחייב את עצמו ובכל זאת נאמן בדבריו לחובתו במה שכלולה הודאה שלא פרע. ונראה לי להביא ראיה נוספת לדחות את מהריב"ל ממשנה אחרונה בנדורים צ,ב שהאומרת נטמאתי – אינה נאמנת לחוב לבעלה ולהפקיע שיעבודה כלפיו וכפי שמבואר בר"ן שם, אבל

² דרך אגב לא ברור מה הסברא שהודאת בע"ד מועילה אף נגד עדים וגם הקצות שאל זאת בסימן לד ס"ק ד ולא תרץ, ואולי יש לנקוט כדברי האמרי בינה בסימן עט שכאשר אדם מודה לחובתו – לא שומעים יותר עדים שמעידים לטובתו, הואיל והוא מכחיש אותם ואדם נאמן לחוב לעצמו, בדומה לשווייה אנפשיה חתיכה דאיסורא – עיין שם בקצות.

לענין כתובה – היא מפסידה כתובה בגלל דבריה שנטמאה, והרי כוונתה לא היתה להפסיד כתובתה, אלא רצתה לאסור עצמה לבעלה בכדי שיגרשנה ואין היא נאמנת בכך³ ואעפ"כ היא מפסידה כתובתה וכן פסק השו"ע אהע"ז קטו, ושהאומרת שזינתה – אין חוששין לדבריה שמא נתנה עיניה באתר אבל איבדה כתובתה וכפי המבואר במ"מ הלכות אישות פרק כ"ד שאע"ג שקיל"ן כמשנה אחרונה, מכ"מ לענין ממון הודאתה שזינתה ברצון כמאה עדים הוי, ולא שייך לומר שם שמתחייבת התחייבות חדשה או נותנת לו מתנה וא"כ מוכח דלא כמהריב"ל. דחייב נוספת שמביא הקצות לדברי מהריב"ל שאם הודאת בע"ד זה מדין התחייבות ומתנה הרי לאודיתא צריך אתם עדי ובלי אתם עדי אינו כלום שהרי יכול לטעון השטאה⁴.

והרי לגבי הודאת בע"ד על חיוב – מועילה הודאתו לחייבו אף בלי אתם עדי כדאיתא בסנהדרין כט, א אם כן מוכח שהודאת בע"ד אינה נובעת מהתחייבות ומתנה כמהריב"ל.

ג. **מסקנת הקצות** (לד, ד; לו, ה; רמא, א) מה שאדם נאמן לחוב לעצמו בהודאתו זה מגזזה"כ של "כי הוא זה" שמפסוק זה נלמד שאף אם יש באדם פסול מצד שהוא ע"א או קרוב ואשה ועבד ושאר פסולין בכל זאת נאמן הוא להעיד לחובתו, ולא פסלה התורה עדות קרוב וכו' אלא כשמעיד על אחרים. אבל כשהוא מעיד על עצמו – נאמן לחובה.

יג. נגיעה עתידית

בב"ב מד, ב מובא דינו של רבין בר שמואל המוכר שדה לחבירו שלא באחריות אין מעיד לו עליה מפני שמעמידה בפני בעל חובו. שואלת הגמרא איך מדובר אם יש ללוח קרקע אחרת אז שיגבו ממנה ולא מהקונה, שהרי אין טורפין ממשועבדים בזמן שיש נכסים בני חורין ואם אין למוכר קרקע אחרת מה הנפקא מינה בשבילו ומדוע יחשב נוגע? ומסיקה הגמרא לעולם דלית ליה ארעא אחריתא ובכו"ז אינו יכול להעיד לקונה מפני שלא ניחא ליה ליהוי לוח רשע ולא ישלם, אבל לגבי הקונה אם יטרוף ממנו הבע"ח – אין המוכר נחשב לוח רשע, לפי שיאמר לו שלכך מכרתי לך בלי אחריות ע"כ דברי הגמרא. שואל התוס' ד"ה מאי נפקא מינה למה הגמרא סברא שאם אין למוכר נכסים

³ למשנה אחרונה.

⁴ עיין באריכות בקצות החושן מ, א וכן קצד, ד.

אחרים אין לו שום נפקא מינה, הרי תהיה לו נפ"מ גדולה כשיתעשר, שאם יגבה בעל חובו מהקונה (שקנה ממנו בלי אחריות), המוכר הרויח שנפטר מפרעון החוב למלוח והקונה לא יחזור עליו כי קנה בלי אחריות, ואם יוציאו את הקרקע מידי הקונה ע"י מערער מעלמא והמוכר יתעשר הוא יצטרך לפרוע את חובו למלוח ואם כן הוי נוגע (בעתיד) מתרצים התוס' ועוד ראשונים דלא חישנין לשמא יתעשר אלא דנים לפי המצב בהווה וכיוון שכעת אינו מרויח מידי – אין זה נחשב לנוגע. ועפ"י תוס' זה פסק השו"ע (חוי"מ לז, י) שכל היכא שהשתא אינו נוגע בעדות, אעפ"י שאם יתעשר יהנה מעדותו – כשר להעיד "כי כעת אין לו הנאה.

קצות החושן לז, ה שואל שאלה מענינת, אם נגיעה עתידית אינה פוסלת ולא אמרינן שמא יתעשר, כשהלוח עני ללא נכסים, האם יעלה על הדעת לומר שהלוח או קרובי הלוח יוכלו להעיד שהשט"ח שבידי המלוח הוא פרוע, בנימוק שכעת אין ללוח נכסים וא"כ אין הוא נוגע בעדות! זה דבר שהוא נגד השכל והסברא הישרה!

לכן קובע הקצות שדברי התוס' ושו"ע שאם השתא אינו נוגע בעדותו – כשר להעיד אף אם כשיתעשר יהנה מעדותו – זה אינו כלל גורף לכל המקרים, ויש לחלק בין "נוגע דאורייתא" – כאשר מעיד ישירות לעצמו, לבין "נוגע דרבנן" כאשר אינו מעיד ישירות לעצמו אלא הוא מעיד לאחרים ובתולדה מכך יש נפקא מינה אליו – דינו כנוטל שכר להעיד שפסול לדעת הקצות רק מדרבנן, לפי שאינו מעיד לעצמו ויש עליו רק את קנס חכמים של מה אני בחינם (בנוגע בכלל אין חשש משקר לפי הקצות). לפיכך הלוח או קרובי הלוח שמעידים על שט"ח שבידי המלוח שהוא פרוע – זו עדות לנוגע ישיר, שפסול מדאורייתא מדין קרוב (כשיטת העיר שושן) ואז גם חישנין לשמא יתעשר ויהנה מעדותו ולא מסתפקים בעובדה שכעת אין לו נכסים ואין נפקותא לגביו. משא"כ במקרה שמעמידה בפני בע"ח (ב"ב מד, ב) שם המוכר מעיד לטובת הקונה ואינו מעיד ישירות לעצמו, אלא רק בעקיפין בתולדה מעדותו יוכל אח"כ להגבות את בעל חובו משדה זו – בכה"ג אין זה נוגע דאורייתא, אלא נוגע הפסול מדרבנן בלבד, ולכן לא חישנין לשמא יתעשר בעתיד ויהנה מעדותו. וכיוון שהשתא אין לו נגיעה – לא חששו רבנן לשמא יתעשר כי אפשר שגם בעתיד לא יהיו לו נכסים, ולכן אף מדרבנן כשר הוא להעיד וכדברי השו"ע לז, י ותוס' ב"ב מה, א. הקצות מביא ראיה לדבריו מהסמ"ע קכג, יז שכתב שאם ללוח אין נכסים לפרוע חובו, והלוח מעיד שפלוגי היה ערב על הלואתו – נאמן הלוח כיוון שעכשיו אין לו נכסים אין הוא נחשב לנוגע בעדות. אומר הקצות שכיוון שהלווה אינו מעיד על עצמו באופן ישיר אלא רק מעיד שפלוגי

ערב, אף שיש לו הנאה מכך שיוכל המלוה לגבות חובו מהערב, הלוה נחשב כנוטל שכר בעד עדותו ולסברת הקצות כל הנוטל שכר להעיד – פסול מדרבנן אם נוטל שכרו כעת, אך אם רק להבא לכשיתעשר יהנה מעדותו – לא פסלוהו חכמים, ע"כ תורף דברי הקצות. אמנם ראיית הקצות מהסמ"ע צ"ע. הרי הסמ"ע דיבר בלווה שמעיד על פלוני שהוא ערב על הלוואתו וכל מה שיוציאו מהערב יצטרך הלווה לשלם לערב, אם כן אין ללוה שום נפקא מינה מעדותו, שאם יתעשר בעתיד – מה הנפ"מ אם ישלם לבע"ח או לערב, וזו הסיבה שאמר הסמ"ע שנאמן הלוה להעיד שפלוני ערב וכן מפורש בדברי הסמ"ע, והרי זה כמו מקרה שמכר באחריות שאז הדין שהמוכר נאמן להעיד לטובת הקונה כנגד מערער מעלמא, לפי שאם בעל חוב של המוכר יגבה ממנו הקונה יחזור אליו בגין האחריות ואם כן מאי נפ"מ כלפי מי הוא יהיה בגדר לוח רשע ולא ישלם אם לבע"ח או ללוקח, וכך מבואר בגמרא ב"ב מג, א שהמוכר שדה עם אחריות דאתי מחמתיה (אחריות למקרה שבעל חובו יטרוף ממנו) יכול המוכר להעיד לקונה נגד המערער. ומסביר הרשב"ם שם ד"ה אלא אחריות דאתי מחמתיה שאם יטרפוה בשביל חובו שחייב לאחרים יחזיר לו המוכר את הדמים הלכך מעיד לו עליה לגבי ערער דעלמא להעמידה בידו, שאין חשש שמעיד כדי להעמידה בפני בעל חובו, כי מה הנאה יש למוכר, אם יטרפנה בע"ח מיד הקונה כדי לא להיות לוח רשע ולא ישלם כלפיו, סוף כל סוף לוח רשע הוא לגבי הקונה שהרי קיבל עליו אחריות וחייב לשלם לו לכן אין הוא נוגע וצ"ע.

יד. שיטת הנתיבות והבית מאיר

הנתיבות חו"מ סימן לו סק"ט והבית מאיר אהע"ז יז, ג חולקים על הקצות ונוקטים כצד השני בתשובת מהר"י בן לב ולדעתם נוגע פסול משום חשש משקר בשביל הנאתו ולכן גם הנוטל שכר להעיד הוי נוגע הפסול לעדות מהתורה, וממילא אף לעדות אשה לא נקבל עד הנוטל שכר מעבר לטירחתו. ביחס לשאלת הקצות לגבי קרובי הלוה, שאין לו נכסים, שיעידו ששט"ח שביד המלוה פרוע האם נאמנים כיוון שאין לו הנאה מעדותו כעת ולשמא יתעשר לא חישינן, אומר הנתיבות שקושיית הקצות מעיקרא ליתא, לפי שלגבי שט"ח שכנגד הלוה, הלוה אינו סתם נוגע בעדות אלא הוא בעל דבר בעצמו וכן קרוביו הם קרובים לבעל דבר ולא לנוגע, וכל שהעדות היא בשביל בע"ד בעצמו – אף קרובו פסול להעיד ויסוד זה שבע"ד שונה מנוגע ומקרוב הבאנו כבר לעיל בשם הרשב"א ב"ב מג, א וכן מצאנו ברא"ש מכות פ"א

סימן יג בשם הראב"ד. ומה שבע"ד נאמן להעיד לחובתו זה לא מתורת עדות אלא מתורת בע"ד (בנקודה זו בעצם מסכים הנותיבות לקצות).

טו. האם בהחזרת השכר מסתלקים מהנגיעה?

הגמרא ב"ב כט, א דנה בדברי המשנה שם כח, א: חזקת הבתים בג' שנים. שואלת הגמרא איך תהיה לנו עדות שהמחזיק גר שם בימים ובלילות, שהרי אם לא תהיה עדות על שדר בבית אף בלילות דינו כ"אכלה מפוזרות" שאין זו חזקה? אביי אמר השכנים יעידו על שדר המחזיק בבית בימים וגם בלילות. רבא אמר אם יבואו שנים ויעידו אנחנו שכרנו את הדירה מהמחזיק וגרנו בבית ג"ש בימים ובלילות כיוון שגרו מכוחו – הוי חזקה למשכיר. שואלת הגמרא הרי השוכרים נוגעין בעדותן שהרי אם לא יעידו שגרו שם בימים ובלילות יאמרו להם לשלם את שכר הבית פעם שניה כי יוברר שהמערער הוא בעל הבית? מתרצת הגמרא שמדובר באופן שהשוכרים מחזיקים עדין את שכר הדירה בידיהם כי טרם שילמו ולכן אין להם שום נגיעה.

ר' יונה במקום מחדש שאפילו אם כבר שילמו את השכר למחזיק, יכול המחזיק להחזיר להם שכרם בפני בע"ד ויאמר לשוכרים תנו את השכר למי שיזכה בדין וע"י כך מסתלקין השוכרים מנגיעתם, כמו במקרה שבמסקנת הגמרא שהכסף בידיהם ושואלים אותנו למי לשלם שאז אין הם נוגעים בעדותם וכמו בב"ב מג, א בבני העיר וכן בשותפין מעידין זה לזה כאשר שותף אחד מסתלק מחלקו וכותב לשותפו דין ודברים אין לי על שדה זו, שכל נגיעת עדות שמחמת ממון, כשמסתלק מאותו ממון נסתלקה הנגיעה וחזר העד לכשרותו⁵ והכא נמי בשוכרים כשקיבלו כספם בחזרה נסתלקה נגיעתן וחזרו לכשרות להעיד.

הרשב"א שם חולק על ר' יונה ומחלק בין המקרה בדף מג, א למקרה בדף כט, א. בבני העיר שמסתלקים מרכוש משותף של בני העיר, אילו לא היה מסתלק – היה מפסיד חלקו כי לא היה מי שיעיד נגד הגנב. ועכשיו שמסתלק ג"כ הוא מפסיד חלקו ואין לו שום הנאה מעדותו – בכה"ג מועיל סילוק מהממון, וכן הוא בשותפין שנסתלק אחד מחלקו בשותפות – מועיל הסילוק מאותה סיבה כי אין לו שום הנאה מעדותו, אבל כאן (כט, א) קודם סילוקו היה השוכר (שכבר שילם את שכ"ד) מתיירא שמא יפסיד את השכ"ד ששילם

⁵ כמבואר בשו"ע לג, טו.

ויצטרך לשלם שוב אם יזכה המערער בדין, ועכשיו כשהמחזיק מחזיר לו את שכרו ומצילו לגמרי מאפשרות להפסד הוא מתבייש מהמחזיק שהטיב עימו לפני משורת הדין והוריד ממנו את החששות – לכן השוכרים נחשבים לנטלים שכר להעיד שפסולים.

טז. הסבר מחלוקת הרשב"א ורבינו יונה

הגט פשוט קכ"ט כותב בקיצור נמרץ שאם כבר נתנו את השכר למחזיק והחזירו להם כדי שיוכלו להעיד: לרשב"א - אינם יכולים להעיד דחישין דלמא מחמת ההנאה ההיא יעידו שקר ור' יונה אינו חושש לכך ע"כ דברי ה"גט פשוט", אך עדיין צריך באור נוסף. הב"ח קכ"א, יב למד שהיכוח בין הראשונים הוא סביב הנקודה האם המחזיק שהחזיר להם את כסף השכירות נהג עימם לפני משורת הדין או לא. ר' יונה סובר שהואיל והמשכירים יכולים להוציא את כספם בחזרה מהמחזיק אם בבי"ד יפסקו להם לשלם למערער, לכן בהחזרת שכר הדירה ע"י המחזיק אין בכך משום עשיית טובה לפני משורת הדין שנוכל להחשיב זאת כשכרו להעיד ואין חשש שלמחזיק אין כסף להחזיר להם, שהרי רואים שיש לו ורוצה להחזיר להם בשביל שיעידו עבורו.

לכן ר' יונה והמאירי פוסקים שכשהשוכרים קיבלו את כספם בחזרה הם כשרים להעיד. הרשב"א חולק, כאמור, וסובר שדינו כנוגע ופסול הוא משום חשש משקר, וזה בעצם כצד השני בספקו של מהר"י בן לב הנ"ל בראשית המאמר.

ונראה שניתן להוסיף טעם במחלוקת זו ולבארה בשני אופנים:

א. בין לר' יונה ובין לדעת הרשב"א נטל שכר להעיד ונוגע פסולים משום חשד משקר בשביל הנאתו והמחלוקת היא האם יש כאן טובת הנאה שבגללה ייעשו השוכרים נוגעים בעדותן; לר' יונה אין כאן טובת הנאה ולא עשה עימו לפני משורת הדין ולכן לא הוי נוגע כלל. ולרשב"א הסרת הדאגה יש בה משום טובת הנאה שתעשה אותו לנוגע בעדותו.

ב. לאור דברי התומים והנתיבות, שהובאו לעיל נוכל לבאר שר' יונה והרשב"א נחלקו האם בנוגע שאין בו הנאת ממון קיים פסול של חשד משקר או שמא אין בו פסול כלל. ר' יונה ס"ל שטובת הנאה אינה ממון ולכן אין שום פסול לעד בגלל שהסירו ממנו דאגה, ואף חשד משקר אין כאן וכשר השוכר להעיד כשקיבל את השכ"ד בחזרה. והרשב"א סובר שהואיל והסיר

דאגה וחששות מליבם זו טובת הנאה שבגללה יש חשד שיעידו שקר בשביל מטיבם ולכן הם פסולים להעיד (כי מדובר בנוגעים עצמם ולא בקרובי הנוגע).

1. ראיות לשיטות השונות

ניתן להביא סיוע לשיטת ר' יונה מהגמרא ב"ב מד, שהגמרא שם אומרת שדווקא המוכר שדה בלי אחריות – אין המוכר מעיד לטובת הקונה מפני שרוצה להעמידה בפני בעל חובו, משא"כ המוכר לו מטלטלין שאין לבע"ח שיעבוד עליהם – אין לו נגיעה ויכול המוכר להעיד ללוקח עליהם. שואלת הגמרא בדף מד,ב: והאמר רב פפא שאם מכר נכס לחבירו בלי אחריות ונמצאת שאינה שלו – חוזר עליו שיחזיר לו כספו, לפי שמכר לו דבר גזול אם כן אין יכול המוכר להעיד, הרי הוא נוגע בעדותו שמעיד לטובת הקונה שאין הנכס גזול בכדי שלא יחזור עליו הקונה לגבות ממנו? מתרצת הגמרא שמדובר באופן שהקונה הכיר בה שהיא בת חמורו, כלומר שהלוקח הודה בפני עדים שפרה זו היתה של המוכר מאבותיו ולא גזלה ואם כך לא יוכל הלוקח לחזור בתביעה אל המוכר שיחזיר לו כספו כיוון שמודה ששלו היתה (הודאת בע"ד) הלכך המוכר מעיד לו עליה כנגד המערער דלאו נוגע בעדות הוא. מהעובדה שאין זה נחשב שהקונה שכר את המוכר להעיד לו ואין הוא נוגע למרות שהותר לו להעיד רק בזכות הודאת הלוקח "שהכיר בה שהיא בת חמורו" מוכח שאף שנתחסד עימו אין זה נחשב לנוטל שכר להעיד וא"כ זה ראיה לר' יונה.

תשובת הרשב"א תהיה שהגמרא מדברת דווקא כשהכיר בה הלוקח מתחילה והודה שהיא בת חמורו עוד לפני שיצא ערעור על הנכס שבידו דווקא אז המוכר לא נחשב לנוטל שכר להעיד, אבל אין הכי נמי אילו הודה הקונה רק לאחר שכבר יצא הערעור יש לחוש שהקונה הודה כן רק כדי להכשיר את המוכר להעיד בשבילו ופסול משום נוטל שכר להעיד.⁶

ראיה לשיטת הרשב"א מקידושין מג, ב

הגמרא בקידושין מג, ב אומרת בשלח שני שליחים הן הן שלוחיו הן הן עדין, לכן שלוחים לפרוע חוב למלוה יכולים להיות עדים של הלוח שפרעו מכיוון שיש להם מיגו שיכלו לומר ללוה החזרנו לך את כספך, לכן נאמנים גם לטעון ששילמו למלוה את החוב. אבל השתא שתיקנו רבנן שבועת הסת ואם יטענו

⁶ על פי רמב"ן ב"ב מג,א.

שהחזירו ללוה יצטרכו להשבע – לכן הם נוגעין בעדות ואינם עדים. אם ר' יונה צודק שבהחזרת הכסף לשוכרים (בי"ב כט,א) מועיל לסלק את נגיעתם, אז בשלוחין לפרוע הלוואה נאמר שהלוה יפטור את השלוחים מכל התחיבות לשבועה ומכל דין ודברים, והם יוכלו להעיד עבורו ששילמו ללוה, שהרי עכשיו הם אינם נוגעים בעדות, שהרי פטרם הלוה מכל התחיבות כלפיו ואין צריכים להשבע לו אם יטענו שהחזירו לו את הכסף? אלא וודאי יש לומר שעדין הם נחשבים לנוגעים בעדותן מפני שנתחסד עמהם ופטרם מהשבועה והרי הם כנוטלין שכר להעיד⁷ ואין אפשרות לומר שר' יונה ידחה ראיה זו בטענה שתחילתו בפסלות ולכן לא מועיל סילוק משום שבעיני תחילתו וסופו בכשרות (בי"ב קכח,א), לפי שר' יונה בעצמו הכשיר את העדים ע"י שיחזירו את השכר מטעם שהסתלקות מנגיעת ממון מועיל להכשיר אותם להעיד – מוכח שר' יונה לא חולק על האפשרות להסתלק מנגיעת ממון. אם כך מה באמת יאמר ר' יונה כנגד ראייה זו? אומר הגר"א בסימן קמ, לו שלר' יונה באמת בכה"ג שיפטור אותם מכל דין ודברים ומחויב שבועה – יועיל להכשירם להעיד אלא שהגמרא לא דיברה באופן זה.

יח. האם בעל התרומות והר"ן חולקים?

בעל התרומות (שער כט חלק ב אות ה) כותב שאע"ג שאמרינן בעלמא שסילוק מנגיעת ממון מועיל להכשיר לעדות, מכ"מ במקרה של שלוחין לפרוע חוב הלוה (קידושין מג,ב) לא אמרינן שהמשלח יוכל למחול לשלוחיו על כל תביעה וכך יוכלו לחזור להיות עדים, לפי שלא אמרינן שאפשר להסתלק מהנגיעה אלא כשהסילוק תלוי בעדים ש**מסתלקין מעצמם** וחוזרים לכשרות וכמו בשותפין ובבני העיר (בי"ב מג,א) ששם העדים מסתלקים **ביוזמתם**, משא"כ בשלוחין לפרוע החוב הואיל ומחילת השבועה וסילוקם מהנגיעה **תלוי באחרים** - לא מועיל סילוק. הר"ן בקידושין יח, א בדפי הרי"ף.

שואל למה שהלוה לא יפטור את העדים משבועה ושוב לא יהיו נוגעין בעדותן? וי"ל דלא אמרינן הכי אלא כשאין להם הנאה בדבר, אבל הכא כיוון שהלוה פטרם משבועה ומכל תביעה חשינן שמשום הנאה זו שמקבלין ממנו הם מעידים לו, ולפיכך נראה שאם פטרם הלוה מתחילה זה מועיל להתירם להעיד. ע"כ דברי הר"ן.

⁷ כן כתבו הרמב"ן בי"ב מג, א, הרשב"א וריטב"א בי"ב כט, א והר"ן בי"ב יח, א בדפי הרי"ף.

מדברי הר"ן מוכח שסי"ל כשרב"א ב"ב כט,א ודלא כר' יונה, שהרי הר"ן כותב שבהנאה שפטרם משבועה לכן הם מעידים לו ומשמע שחשישין שמא ישקרו בגלל הנאה זו (שפטרם משבועה) וכסברת הרשב"א הנ"ל. אך במה שסיים הר"ן דבריו: "ולפיכך נראה שאם פטרם הלוא משבועה מתחילה – מהני" נראה שהר"ן ובעה"ת חולקים שהרי בעה"ת קבע שאם הסילוק מהנגיעה נובע מגורם חיצוני ולא מהעדים עצמם – הו נוגעין בעדותן ופסולין, וכך באמת כותב כנה"ג בהגב"י אות טז וכן החזו"א בחו"מ סימן ח סק"א שהר"ן חולק על בעה"ת.

אולם הגידולי תרומה כותב, שאעפ"י שנראה בפשטות שבעה"ת חולק על הר"ן מדקאמר הכא בשלוחין לפרוע מלוה (קידושין מג,ב) שהמחילה תלויה באחרים – לא מועיל סילוק נגיעתם ע"י מחילתו על חיוב השבועה, אפשר בכוי"ז לקרב את הסברות ולומר שבעה"ת לא דיבר אלא כשמסלקם השתא אחר שכבר ערער המלוה וטען לא קיבלתי פרעון – אז יש לומר חילוק בין מסלק העד עצמו מנגיעתו כמו בב"ב דף מג,א. לעומת קידושין מג,ב שהמחילה תלויה בידי אחרים, דהיינו **שהבע"ד** מוחל לו וע"י כך מסלק את נגיעתו, משום שיש לומר שבשביל ההנאה שיש לו לכן מסלקו מהנגיעה ומוחל לו מתוך אינטרס שיעיד לטובתו (והוי מעין שותד לעד) אבל כל שאין לחוש שהבע"ד מסלקו מהנגיעה כדי שיעיד לו כגון שסילקו הלוא מתחילה אף שלא ידע כלל שאח"כ המלוה יכחיש ויטען לא קיבלתי פרעון מהשלוחים בכה"ג יודה בעה"ת שהשלוחים כשרים להעיד.

בסיום דבריו אומר הגידולי תרומה שאע"ג שאין זה ברור כל כך בלשון בעה"ת יש להשוות את הסברות ולא להחזיק מחלוקת בין הגדולים עכ"ל הגדולי תרומה.

ועיין בחזו"א חו"מ סימן ח,א שלמד מדברי הבי"י שיש מחלוקת בין הר"ן לבעה"ת דלא כגידולי תרומה (אך אין זה מוכרח כי הבי"י לא כתב במפורש שהם חולקים). ניתן להביא סיוע לדברי הגידולי תרומה: בעה"ת, הרשב"א, הריטב"א והר"ן הלכו בעקבות הרמב"ן ב"ב מג,א (שכן כל הראשונים הנזכרים הם תלמידי הרמב"ן או תלמידי תלמידיו) וכשם שדברי תורה עניים במקום אחד ועשירים במקום אחר, כך הר"ן הדגיש חלק מדברי הרמב"ן ובעה"ת הדגיש חלק אחר מדברי הרמב"ן, אך האמת שהרמב"ן הוא השורש והיסוד לדברי שניהם גם יחד ואין כאן פלוגתא כלל. המעיין בדברי הרמב"ן בסוף מג, א בב"ב ימצא ש שהרמב"ן הקשה מקידושין מג, ב לגבי הן שלוחין הן עדין דהשתא דתקון רבנן שבועת היסת משתבעו עדים, ואמאי ליסתלקו וליסהדו?

כלומר יפטרם הלווה מכל דין ודברים מעסק שבועה זו ויעידו לו, שאז כבר אינם נוגעין? ולא מילתא היא דהתם הבע"ד (הלוח) פטרם בשביל שיעידו לו, אבל הכא ב"ב מג,א העדים מעצמן הם מסתלקים מנגיעתם – מבואר מקטע זה ברמב"ן שכותב את דברי בעה"ת.

בהמשך כותב הרמב"ן והא דאמרינן בב"ב מד,ב במכיר בה שהיא בת חמורו שהקונה הודה למוכר בפני עדים שיודע שהיא של המוכר מאבותיו בכה"ג כשר הוא להעיד למוכר והרי הקונה בהודאתו מסלק את נגיעת המוכר ומכשירו להעיד לו וקשה לשיטת הרמב"ן וסיעתו (וכבר הבאנו לעיל ראייה לר' יונה מהכא).

משיב הרמב"ן שדווקא בהכיר בה מתחילה והודה כן קודם שיצא ערעור זה, שאילו לאחר כן, שמא כדי להכשירו לעדות בשבילו הוא פוטר מהתביעה שיש לו עליו ולא תועיל הכרתו שהיא בת חמורו לאחר מכן. ע"כ תורף דברי הרמב"ן. מסוף דברי הרמב"ן אנו למדים את התוספת שהוסיף הר"ן שאם פטרם מתחילה מהני, נמצא שצדקו דברי הגידולי תרומה שבעה"ת והר"ן כלל לא חולקים ושניהם גם יחד נסמכים על דברי הרמב"ן רבם וזה דלא כחזו"א וכנה"ג שלמדו מדברי הבי"ב בסימן קכ"א שיש מחלוקת בין הר"ן לבעה"ת, והמע"י בדברי הבי"ב קכא, ימצא שהביא את דברי בעה"ת ואחרי כן כתב "וכבר כתבתי בסמוך דברי הר"ן בזה" ולעני"ד אין כל ראייה שהבי"ב מתכוון שיש מחלוקת ביניהם.

יט. עדות חוקר פרטי (בלש)

אל ביה"ד הרבני הגדול בפני הרבנים: עבדיה הדא"א, יוסף שלום אלישיב ובצלאל זילטי הגיע ערעור על פס"ד של ביה"ד בחיפה בעניין כשרותם של חוקרים פרטיים. ביה"ד בחיפה פסק על דעת רוב הדיינים כי יש לפסול עדות בלשים ואלו עיקרי הנימוקים של ביה"ד בחיפה לפסול בלש:

א. אמנם הבלש טוען ששכרו משולם לפי מספר שעות עבודה ולא לפי השגת תוצאות וא"כ אין כאן נגיעה לפי דבריו, אולם לא מפיו אנו חיים ואין לסמוך על דבריו משום שהוא נוגע בעדות. וכמו כן אין להאמין לבלש ששכרו משולם לו רק עבור הבילוש ואת העדות הוא עושה בחינם, ואף אם נאמר שזה רק ספק אם הוא נוטל שכר על עדותו – יש לפוסלו מספק כפי שמוכח מהסוגיא בב"ב מד, ב שהמוכר אינו יכול להעיד לקונה בגלל החשש שמא יש לחובות

ורוצה להעמיד את הקרקע שמכר בפני בעל חובו. רואים שאף אם זה ספק ג"כ פוסלים אותו בשל נגיעתו.

ב. מה שאמרינן שהנוטל שכר להעיד אינו פסול מהתורה אלא מדרבנן משום שעבר על מה אני בחינם – זה כשהוא נוטל רק שכר מועט על טרחתו, אבל כשנוטל שכר הרבה חישינן דילמא משקר כדי להרויח את השכר שהובטח לו. אמנם הרמ"א לד, יח פסק את דברי הרשב"א שמותר לקחת שכר כדי ללכת ולראות עדות ואח"כ להיות עד לפי שאינו מחויב בכך עפ"י דין ואף איסור מה אני בחינם אין בכה"ג, מכ"מ בחוקר פרטי אף שעבודתו כרוכה גם בבילוש אין להניח שהוא יוותר על עבודות הכרוכות גם במתן עדות, כי מי יימר שיש לו מספיק עבודות אחרות שאין צריך להעיד בהם, ואל נשכח שיש לבלשים מתחרים במקצוע. ולכן אם זאת היא פרנסתו – אין לראות בכך שכר בטלה, כי שכר בטלה הוא דווקא כשיש לו פרנסה אחרת לפיכך יש לראות בבלש נוגע בעדות.

ג. בנוסף לכך אין לשכוח שאם תצליח עדותו יצא לחוקר **מוניטין** ופרסומת זו תרבה לו לקוחות בעתיד ולכן אף אם נתעקש ונרצה לומר ששכר החוקר הוא בגדר שכר בטלה מכ"מ החוקר נוגע בעדותו בשל העובדה שהצלחתו תרבה את פרנסתו בעתיד.

ד. אם תצליח עבודת החוקר ועדותו בבי"ד תתקבל – יש להניח שמי ששכר את הבלש יתן לו בונוס ושכר נוסף על הצלחת עדותו וא"כ הוי נוטל שכר להעיד, וחישינן שמשקר בעדותו כדי להרויח שכר נוסף.

ביה"ד הגדול פסל את טענות ביה"ד בחיפה אחת לאחת וזו תגובתו לטענות:

א. לכאורה ישנה **סתירה בין שני דינים בגמרא** האם מספק חוששים ופוסלים את העדות:

דין א' בגמרא ב"ב מד, ב המוכר שדה לחבירו שלא באחריות – פסול מלהעיד ללקוח מחשש **שמא יש לו בע"ח** והוא רוצה להעמיד את השדה בידי הלוקח בכדי שיהיה לבעל חובו מהיכן לגבות ולא יהיה בגדר לווה רשע ולא ישלם – **שם פוסלים את העד בגלל ספק** אולי יש לו חובות. **דין ב' ב"ב מג, א** ונפסק בשו"ע לו, א: קרקע של שני שותפים ובא אחד להוציא שדה מתחת יד אחד מהשותפין – נאמן השותף להעיד לטובת שותפו (לשעבר) לאחר שהסתלק השותף מהקרקע וקנו מידו שנתנו במתנה לשותף, ואעפ"י שהשותף לא סילק עצמו עד לאחר הערעור – מועיל הסילוק ויכול להעיד לו. **והטעם** בנמו"י שם דלא חישינן לקנוניא בין השותפין שיעיד עבורו ואח"כ יחזרו להיות שותפין, דלעולם לא חישינן לומר שבשביל זה הוא מעיד לו, ובשטמ"ק ב"ב מד, ב,

הוסיף שלא חישינן לקנוניא לומר שזה מסתלק כדי שיעיד ויחזור אח"כ לחלוק עימו בקרקע או בכסף, כי אם אתה אומר כן נחשוש לכל העדים שמא שכורים הם. אם נתבונן במקרה של דין ב' לכאורה ישנו קשר בין הקנאת חלקו לשותפו לבין מסירת עדותו ונראה שיש לו עניין במתן עדותו ולמה אנו לא מעלים ספק לפוסלם כמו בדין א'! יש לומר שההבדל בין הדינים נעוץ בנקודה האם יש לעד נגיעה בגוף הדבר שעליו הוא מעיד או לא.

אם אין לעד כל עניין בעצם הדבר שהוא מוסר עדות עליו והספק הוא רק שמא יקבל שכר עבור מתן עדותו – אין פוסלים אותו מספק לפי שאין אדם חשוד להעיד שקר בשביל שלמונים ולכן בדין ב' השותף שהסתלק מחלקו – לא פוסלים אותו מחשש שמא חבירו הבטיח לו שכר תמורת עדותו, כמו שבסתם עדים אין חוששים שקיבלו שכר כדי שיעידו.

אבל כשהספק נגיעה היא בגוף הדבר שעליו הוא מעיד כמו בדין א' – יש לחשוש שמא יש לו בע"ח והוא מעונין שיהיה לבעל חובו מהיכן לגבות באופן זה יש לעד צד הנאה וזכות בגוף העדות בזה הוא נפסל להעיד גם מספק. ומצאנו חילוק זה במהרח"ש ק"ע דף ד: נוגע יש לו צד הנאה וזכות בגוף העדות, ואילו נוטל שכר להעיד – אין לו זכות בגוף העדות, שגוף הזכות הוא לבעל דין והוא נוטל שכרו מבחוץ ורק במקרה שיש לנו יסוד להניח שהוא לוקח שכר להעיד באופן הפוסלו משום נוגע – אז עדותו בטילה מהתורה. אבל מספק – אין לפוסלו, וכן הוא ביד רמ"ה פ"ג אות קנה ואכמל"ב. יוצא מכל האמור שאין כל יסוד לפסול אדם לעדות מחמת ספק שמא שכרו אותו להעיד ושימסור עדות שקר בעד בצע כסף וכל עוד לא התברר בביה"ד שהיה לעדים עניין לבדות עדות שקר – אין בידנו לפסול עדותם. ולא מפי העדים – האומרים שלפי תנאי השכר הם כשרים לעדות – אנו חיים, אלא מפי התורה שנתנה אמון בשני עדים.

ב. הנה זה פשוט שמה שכתב מהר"י בן לב בתירוצו השני שמה שאמרינן הנוטל שכר להעיד – אינו פסול אלא מדרבנן משום שעבר על מה אני בחינם – היינו כשנוטל שכר טרחתו, אבל כשנוטל יותר מדאי חישינן דילמא משקר כדי להרויח אותו הסך ופסול מדאורייתא – היינו באופן שלא היה זוכה באותו הסך אא"כ מסר עדות מועילה בביה"ד וכההוא מעשה שהביא שם שהתנתה האשה עם העד שאם יביא לה עדות שתתיר אותה להנשא תשלם לו אלפיים ואם לא יצליח בעדותו להתירה להנשא יתנו לו רק אלף – דווקא בכה"ג יש לפסול לעדות. וכן מבואר בשו"ת מהר"ם מלובלין סימן נו בנידון שעד נטל שכר ללכת להביא עדות על מיתת היבם והתיר על סמך עדותו מכח תשובת הרשב"א שרק בנעשו כבר עדים – אסור ליטול שכר, משא"כ במי

שאינו מחוייב להעיד ונוטל שכר בשביל לילך ולהיות עד – שאינו בדין זה. ובהיא עובדא שקצבו שכר מוסכם בין אם יביא עדות מספקת להתיר ובין אם לא יביא – אין לחוש, אף אם נוטל שכר רב. וכ"כ בערוך השולחן אהע"ז יז כשקצבו לו שכר טרחתו בין שתועיל עדותו ובין שלא תועיל עדותו אף אם נוטל שכר הרבה – מה בכך הרי נוטל אף אם לא תועיל העדות.

ג. בנוגע לשאלת המוניטין אין כאן מקום להאריך בכך עכ"פ אין מקום לפסול עדותו כל זמן שלא מוכח שקרוב הדבר והדעת נוטה שיקבל ריווחים כשיזכה בדין, יותר מאשר כשלא יזכה בדין וזה דבר שאינו וודאי ולא ניתן להוכיחו, ולכן אין לפסול את עדותו ולחשוש שהבלש ישקר בשביל להרבות לו מוניטין.

ד. ומש"כ לפסול עדותו מטעם שאם יצליח בעדות זו ותתקבל עדותו בבי"ד הבעל דין ששכרו ישלם לו בונוס חוץ מהשכר הקצוב – לדברים אלה אין כל שחר ומהיכן הוודאות הזאת שהבע"ד יוסיף בשכרו!! לאור כל זאת פסקו בבית הדין הגדול שהם מבטלים את פסק הדין של ביה"ד בחיפה והם מכשירים עדותו של חוקר פרטי ואין לו דין נוטל שכר להעיד.

יש להדגיש שביה"ד הגדול הכשיר עדות של חוקר פרטי רק בתנאי שלא הותנה עימו שיקבל יותר כסף אם עדותו תתקבל. אבל אם יוכח שנעשה עם החוקר הסכם שאם עדותו תצליח בבית הדין הוא יקבל תוספת שכר – הרי שהחוקר נעשה נוגע בעדות ועדותו פסולה מדאורייתא משום חשש משקר וכפסיקת הנתיבות, בית מאיר ועוד ובניגוד לדעת קצוה"ח שלדבריו זה רק פסול דרבנן.